

Högre utbildnings första temanummer: Självständiga arbeten

Anders Sonesson och Ann-Sofie Henriksson

Det självständiga arbetet kan ses som ett uttryck för förväntningen på den som genomgår svensk högskoleutbildning att själv, och välgrundat, kunna identifiera en frågeställning och ta sig an denna på ett sätt som är förenligt med vetenskapliga traditioner och normer. För många studenter innebär det självständiga arbetet det längsta och viktigaste sammanhängande arbetet under utbildningen och stora förhoppningar ställs på såväl process som produkt. Studenter och lärare har brottats med självständiga arbeten även innan Bologna-processen, men i och med den nya svenska utbildnings- och examensstrukturen ställs sedan 2007 krav på s.k. examensarbeten för alla examina på grundnivå och avancerad nivå, dvs. för högskole-, kandidat-, magister- samt masterexamen. För många lärosäten har detta medfört att antalet examensarbeten som ska genomföras under ett läsår ökat och vissa fall har reformen inneburit att utbildningar strukturerats om för att kunna inrymma examensarbeten. De självständiga arbetena har också kommit att stå i fokus för Universitetskanslerämbetets, UKÄ:s, nya kvalitetssystem, som introducerades 2011. I detta system spelar externa granskares bedömning av studenternas självständiga arbeten en mycket stor roll. Genom att examensarbetet på detta sätt görs till mått på utbildningens kvalitet, skapas en bild av det självständiga arbetet som en *utbildningsexamination*. Så är det inte, varken i praktiken eller i svensk lag – i den svenska högskolan examineras kurser, inte utbildningar. Även efter Bologna-reformen fyller det självständiga arbetet dessutom delvis olika roll i utbildningarnas curriculum, vilket inte är så konstigt med tanke på den svenska högskolans bredd och inrymmande av en, i internationell jämförelse, så stor andel av den eftergymnasiala utbildningen. Inom olika utbildningar finns också en stor variation i hur examensarbetena och handledningen organiseras och genomförs. Examensarbetet kan genomföras som en delstudie inom en forskargrups projekt eller som ett helt egendefinerat projekt, handledaren kan vara involverad i projektet även såsom forskare eller stå utanför, studenterna kan arbeta individuellt eller parvis, examensarbetet kan skrivas i form av en längre uppsats eller i form av en vetenskaplig artikel eller ibland i en helt annan genre.

Till detta temanummer har vi till vår glädje fått in bidrag från mycket olika ämnesområden och utbildningssammanhang. Detta minskar inte värdet av bidragen. Tvärtom ger det läsaren värdefulla perspektiv på det självständiga arbetet och en möjlighet att se förbi det egna ämnesområdets traditioner och förgivettaganden.

BIDRAG I NR 2, 2013

Empiriska studier av vad som egentligen sker vid handledning av självständiga arbeten finns det relativt få av. **Sveen och Magnusson** intresserar sig för handledningssamtalet och utgår i sin artikel ”Handledningens vad, hur och varför - interaktionella mönster med fokus på röst” från ett material bestående av handledningssamtal, e-postkommunikation och kommentarer på textutkast. Författarna finner att kommunikationen karaktäriseras av att olika röster, och med dessa också olika upplevelser, ges utrymme i kommunikationen. Samma person använder flera

olika röster i sin kommunikation och byter också ofta röst under pågående dialog. De olika rösterna verkar användas som ett sätt att ge den andre olika perspektiv på det framväxande arbetet och på processen, såsom informantens, läsarens, studentens eller handledarens perspektiv. På så sätt kan arbetets innehåll och kvalitet, skriv- och lärprocessen, samt akademiska normer och konventioner synliggöras och diskuteras på ett illustrativt och icke-hotande sätt.

Högre studier bör ge en god grund för att kunna hantera framtida forskningsetiska utmaningar och avvägningar. Examensarbetet kan innebära ett gyllene tillfälle för studenten att både utveckla kunskaper inom forskningsetik och få prova på att hantera etiska frågor i en forskningsliknande situation. Samtidigt är det självständiga arbetet utbildning och studenten kan inte avkrävas samma etiska insikter eller ansvar som forskaren. Men eftersom det självständiga arbetet oftast innebär ett forskningsliknande projekt och ibland även kan betecknas som forskning (och kan komma att publiceras som sådan) finns det likväl ett etiskt ansvar som måste tas. Praxis för hur examensarbeten utformas varierar och även om det finns exempel på systematisk etisk prövning av studentprojekt gäller detta långt ifrån för alla examensarbeten. Utbildningsansvariga och inte minst handledaren har ett särskilt ansvar för att det studenten gör under sitt examensarbete är förenligt med god etik. **Nikku** skriver i sin artikel "Uppsatsetik – om etisk problematik i studenters självständiga arbeten" om denna utmaning. Författarens empiriska material utgörs av intervjuer, samtal och seminarier med universitetslärare och studenter, en enkät till studierektorer och programansvariga, samt ett antal studentarbeten. Som referensram används lagstiftningen och etablerade forskningsetiska principer. Nikku problematiserar forskningsetiken i och runt studenters självständiga arbeten och visar även att det saknas en enhetlig uppfattning om dessa frågor bland de intervjuade handledarna. Osäkerhet angående regler och beslutsordning fanns också.

Detta nummers första goda exempel beskriver hur grupphandledning använts för att hjälpa studenter att utvecklas i sitt akademiska skrivande och att producera bättre texter. I sitt bidrag "Fler perspektiv, höjd vetenskaplig nivå, ökad trygghet: grupphandledning av självständiga arbeten i laboratoriemiljö" beskriver **Setterud** examensarbetet såsom det ofta ter sig i laborativa miljöer. Här genomför studenten ofta en delstudie inom ett redan befintligt forskningsprojekt. Handledaren är som forskare oftast delaktig i projektet. Setterud menar att dessa omständigheter bl.a. leder till att skrivandet och handledningen av skrivandet ges litet utrymme i förhållande till det laborativa arbetet och att studenterna ofta kommer igång att skriva alldeles för sent. För att lösa detta problem skapades skrivargrupper med särskilda handledare.

Som kontrast till Setteruds bidrag om utmaningar förknippade med examensarbeten inom lärosätets egna forskningsprojekt skriver **Berger** om civilingenjörer som genomför examensarbeten på företag. Att förlägga examensarbeten till företag kan innebära ett stort mervärde för studenten och dennes utbildning men det finns ett flertal speciella omständigheter som ställer stora krav på hur arbetet organiseras. Berger beskriver i sitt bidrag "Examensarbetet i praktiken – en personlig reflektion" en mångårig och väl fungerande praxis.

Pargman, Hedin och Hrastinski beskriver i sitt bidrag "Using group supervision and social annotation systems to support students' academic writing" hur handledning och kamratstöd vid skrivande kan underlättas med webbaserade s.k. sociala annoteringssystem. Med tjänster såsom Diigo kan flera personer samarbeta med ett och samma dokument, oberoende av tid och rum.

Vårt sista goda exempel har titeln "Uppsatsskrivande som forskningsbaserat lärande och kursen som skrivargrupp". I detta bidrag redogör **Berqvist** för hur studenter i grupp arbetet enligt principerna för forskningsbaserat lärande (urspr. Inquiry-based learning) för att ge varandra stöd och verktyg för arbetet med de individuella examensarbetena.

Sveriges nya kvalitetssystem för högskolan sattes den 1 januari 2011. Till skillnad från tidigare svenska system och från kvalitetssystem i andra länder har vi nu i Sverige ett system för bedömning av utbildningarnas kvalitet som utgår ifrån studenternas läranderesultat. I samband med att systemet introducerades publicerade Åsa Lindberg-Sand en rapport¹ som var starkt kritiskt mot hur det nya systemet utformats och mot de antaganden som legat till grund för utformningen. Lindberg-Sand menade att systemet hade avsevärda brister avseende både validitet och reliabilitet och varnade för flera oönskade konsekvenser. Det nya kvalitetssystemet är nu inne på sitt tredje år och med facit i hand kan vi konstatera att ungefär en fjärdedel av de hittills granskade utbildningarna har underkänts av UKÄ och getts omdömet ”bristande kvalitet”, vilket är ett avsevärt sämre utfall än vad tidigare kvalitetsgranskningar, och kvalitetssystem, visat. Samtidigt har European Association for Quality Assurance (ENQA) beslutat att Sverige inte uppfyller de europeiska kraven för nationell kvalitetssäkring. ENQA:s beslut är allvarligt då den europeiska samverkan inom högre utbildning till stor del bygger på ömsesidigt förtroende för de ingående ländernas kvalitetssystem. Så hur står det egentligen till med det svenska kvalitetssystemet och är kritiken befogad? Vi har bjudit in Åsa Kettis (enheten för kvalitetsutveckling och universitetspedagogik vid Uppsala universitet och ledamot i SUHF:s expertgrupp för kvalitetsfrågor) och Åsa Lindberg-Sand (centre for educational development vid Lunds universitet) att var för sig och tillsammans kommentera systemet och hur det kommit att fungera. Bidraget har titeln ”Det svenska kvalitetssystemets kval – en dialog från olika utgångspunkter”. Åsa Kettis granskar Åsa Lindberg-Sands rapport från 2011 och relaterar den till sina upplevelser av systemet under dess första två och ett halvt år. Åsa Lindberg-Sand analyserar i sin tur Annika Lundmarks och Majvor Sjölund's uppföljning från oktober 2012 av granskningarna vid Uppsala universitet².

I detta nummer recenserar även följande titlar:

- *Examensarbetet på lärarutbildningen. En kollektiv process* (2011), av Bengt Linnér och Katarina Lundin
- *Uppsatshandledning och skrivutveckling i högre utbildning: om det självständiga arbetet och skrivande i alla ämnen* (2012), av Birgitta Norberg Brorsson och Karin Ekberg
- *Skriva för att lära: skrivande i högre utbildning* (2011) av Olga Dysthe, Frøydis Hertzberg och Torlaug Løkensgard Hoel, i svensk översättning av Sten Andersson
- *Stylish Academic Writing* (2012) av Helen Sword
- *Undervisa tillgängligt! Pedagogiska strategier för att funktionsnedsättning hos studenter inte skall vara ett hinder för att genomföra studierna* (2012, reviderad upplaga), av Ann-Sofie Henriksson

NÄSTA TEMANUMMER: PBL

Förutom våra löpande ordinarie nummer kommer *Högre utbildning* att fortsätta ge ut temanummer, uppskattningsvis ett om året. Nästa tema är ”problembaserat lärande”, PBL, och deadline för bidrag är den 31 oktober 2014 (läs mer på www.hogreutbildning.se). Vi välkomnar forskningsartiklar, översiktsartiklar, goda exempel, forskningsnotiser, och debattartiklar. Vi är glada att kunna meddela att Anette Kolmos, professor i Engineering Education vid Aalborgs

1 Lindberg-Sand, Å. (2011). Koloss på lerfötter? *Utveckling av metodik för ett resultatbaserat nationellt kvalitetssystem i svensk högre utbildning*. Lunds universitet, Centre for Educational Development. <http://www.lunduniversity.lu.se/o.o.i.s?id=12683&postid=1848661>

2 Lundmark, A. & Sjölund, M. (2012). *Håller utvärderingsmetoden tillräcklig kvalitet? En uppföljning vid Uppsala universitet av Högskoleverkets system för kvalitetsutvärdering 2011-2014. Första omgången*. Uppsala universitet, enheten för kvalitet och utvärdering. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-185625>

universitet och innehavare av UNESCO:s Chair in Problem Based Learning, preliminärt har tackat ja till att vara gästredaktör för numret.

Hela redaktionen vill önska alla våra läsare en riktigt skön och inspirerande sommar! Vi hoppas förstås att *Högre utbildning* får följa med er i hängmattan.

Anders Sonesson och Ann-Sofie Henriksson
för *Högre utbildnings* redaktion